

PATKÓ László – HELTAI Miklós

Farkasok Magyarországon és Zemplénben

Egykor a szürke farkas (*Canis lupus*) volt a legelterjedtebb ragadozó emlős a világon. A faj irányába mutatott félelem sokakat arra sarkallt, hogy irtóhadjáratokat szervezzenek, amelyeket különböző ideológiákkal is megtámogattak. Manapság a farkasok több helyen újra benépesítették a kontinensünket, és más földrészekben is tapasztalják az állomány és az elterjedési terület növekedését. Mivel nincsen megbízható, országos szinten standardizált monitoring módszer a farkas állományviszonyainak vizsgálatához, ezért a pontos egyedszámukat nem ismerjük. Azt azonban tudjuk, hogy állománya nálunk is növekszik. Elsősorban az Északi-középhegység területén fordul elő, de szaporodó állományokat képez a Bükkben, a Zempléni-hegységben és az Aggteleki-karszt területén. Néhány kóbor egyed 2018 év elején megjelent a Börzsönyben és a Cserhátban is. Az országhatár menti területeken pedig alkalmi megjelenésre és későbbi tartós megtelepedésére is számítani lehet. Ez az elterjedés jelentősen nagyobb, mint az ezredfordulón volt.

Közleményünkben bemutatjuk a farkas ökológiáját, megítélésük változását, az ökoszisztémában betöltött szerepét, valamint megosztunk néhány gondolatot a konfliktusok csökkentésével kapcsolatban.

A szürke farkas ökológiája – egy ismeretlen ismerős

A szürke farkasok talán a legtöbbet vizsgált fajok közé tartoznak, azonban mind a mai napig tartogatnak számunkra meglepetéseket.

Elterjedés, területhasználát

A farkas a 20. század derekára nagyrészt eltűnt az országból. Akkoriban célzott kutatások még nem álltak rendelkezésre a faj elterjedésére nézve, ezért csak szórványadatokról (például vadászati statisztikákból) juthatunk némi információhoz. „Az emlős nagyragadozók hosszútávú védelmének megalapozása Magyarországon” (LIFE00/NAT/H/7162) LIFE pályázat áttekintéséből kiderül, hogy hazánkban minden évben észleltek vagy ejtettek el farkasokat az 1870-es évektől kezdve. Az észlelések száma egy-egy kiugró évtől eltekintve nem érte el a 10 egyedet sem. Így elmondható, hogy a farkas valószínűleg teljesen sosem veszett ki Magyarországról, csupán az egyedszáma csökkent le jelentősen. Ezt mutatja az is, hogy 1958-ban a Lónyai erdőben (Borsod-Abaúj-Zemplén megye), 1959-ben pedig Lad (Somogy megye) mellett került puskavégre egy-egy ordas. Magyarország északkeleti (Lónya) és délnyugati (Lad) része között több helyen is jelen lehetett a faj. 1788-ban csak

a Dunántúlon még évente 10-15 példányt ejtettek el, 1828-ban pedig Kazinczy Ferenc is ír Budapest környéki farkasokról. 1903-ban a Zoológiai Lapokban szintén megemlítik, hogy a farkas megjelent Budapest közelében. Később, 1922-ben a Hajdúböszörmény mellett élők hivatkoznak a farkas rendszeres károkozására (bár nem tisztázták, hogy ez mennyire tulajdonítható inkább az aranszakálnak [*Canis aureus*], más néven nádfarkasnak). A 80-as évek elejétől észlelései egyre gyakoribbak lettek hazánkban. Ekkor még elsősorban az Aggteleki-karszt és a Zempléni-hegység területén voltak jellemzőek az észlelések, de később a Bükkben és a Nyírségben is megjelent a faj.

Hosszú távú, egységesített monitoring módszer nincsen kiépítve az állomány pontos méretének becslésére. Ez azt jelenti, hogy különböző szakemberek (például természetvédelmi őrök, kutatók, vadgazdálkodók) más-más módszerekkel követik nyomon a farkasállomány változását. A precíz genetikai mintavételezés költséges ugyan, de mégis a legmegbízhatóbbnak tekinthető. Az ilyen vizsgálat eredményeit nehezebb kameracsapdás megfigyelésekhez és még nehezebb nyomcsapdára alapozott becsléshez hasonlítani. Ez azt eredményezi, hogy a fent említett kérdésre annyi választ kaphatunk, ahány szakembert megkérdezzük. Az azonban jól látszik, hogy az állományuk növekszik. Hazánkban a Börzsönyben 2017-ben feltűnt két egyed, amelyek közül egynek a nyoma a mai napig elő-előkerülnek. A Bükkben valószínűleg legalább két-három farka aktív, a Zemplénben és az Aggteleki-karszt területén szintén. A Zempléni-hegység területén rendszeresen észlelik a fajt többek közt Komlóská, Mogyoróská, Erdőhorvát, Füzér és Háromhuta környékén, de megjelenésükre és használatokban történő potenciális károkozásukra a hegység teljes területén, beleértve a hegylábi részeket is, számítani lehet a jövőben.

A szaporodó farkák mellett helykereső, kóbor egyedek is rendszeresen tiszteletüket teszik Magyarországon. A Tiszaháton, a román határ mellett, Somogyban, sőt még Győr-Moson-Sopron megye északi részén is fel-feltűnnek példányok. Tág határok között értelmezve, a terepi szakemberek megfigyeléseire alapozva, ma Magyarországon mintegy 30-80 farkas fordulhat elő.

A legtöbb fiatal farkas életében eljön a nap, amikortól családját (falkáját) elhagyva, egyedül keresi az életben maradásra és szaporodásra alkalmas helyet és párt a saját család alapítására. Nem ritka, hogy a farkasok több mint 300-500 kilométert kóborolnak, olykor szüleitől több mint 1000 kilométerre találják meg, majd jelölik ki területüket. Bizonyos körülmények között az idősebb farkasok is messzire kóborolhatnak, például a párjuk halála vagy az emberek általi üldözés miatt. Figyelembe véve a fiatal egyedek több száz kilométeres helykereső mozgásait, valamint a faj alkalmazkodóképességét, egyáltalán nem meglepő, hogy olyan területeken jelennek meg farkasok, ahol számuk korábban jelentősen megfogyatkozott, vagy akár teljesen el is tűntek. Ennek természetes okai vannak (kóborlás, alkalmazkodóképesség), az új egyedek megjelenése minden esetben e folyamatoknak tudható be, és nem mesterséges betelepítéseknek. Hazánk területére a farkasok jellemzően Szlovákia irányából, a Felvidékről érkeznek, de észleltek már Szerbiából és valószínűleg Romániából kóborló példányokat is.

Táplálkozás

A farkasok főképp ragadozók, de döögöket is fogyasztanak. Nyáron a gyümölcsöket sem vetik meg. A farkasok alapvetően azt eszik, amit könnyen el tudnak ejteni. Egy öreg, vagy éppen nagyon fiatal, esetleg beteg állat kevésbé éber, illetve sokkal könnyebben elejthető, mint egy egészséges, ürge és erős állat. Mivel a farkasok nem csupán meglepik, hanem üldözik is prédájukat, automatikusan kevésbé energikus, lassabb állatokat választanak. Egy farkas az előtt

érezkeli, hogy egy állat beteg, mielőtt az ember számára ez láthatóvá válna. Ezzel szemben egy egészséges és erős állat megtámadása mindig nagyobb kockázatot jelent a farkasnak, de ez nem jelenti azt, hogy egészséges, kifejlett állatokra soha nem vadásznak.

Közép-Európában a farkasok jellemzően a következő fajokat zsákmányolják: őz, gímszarvas, vaddisznó, zerge (amennyiben elérhető), kisebb vadon élő állatok, például hód, borz, nyúlféle, egerek, pockok, illetve más ragadozók, például rókák. Ezen túl fogyaszthatnak haszonállatokat, a juhok és a kecskék kedvelt zsákmányfajok, a teljesen kifejlett szarvasmarhákat és lovakat azonban jellemzően békén hagyják. Ugyanakkor veszélyben lehetnek a borjak és csikók, illetve a megkötte tartott háziállatok (például kutyák) is.

A szakirodalmi adatok nagyban különböznek a fogyasztott táplálék mennyiségét tekintve. A becült napi értékek 1,7 és 10 kilogramm között mozognak. A lengyelországi Białowieża bioszféra-rezervátumban folytatott tízéves vizsgálat szerint a farkasok naponta átlagosan 5,3 kilogramm húst ettek. Más tanulmányok szerint a napi túléléshez körülbelül 2-3 kg táplálékra van szükségük. Ugyanakkor a prédaállatok nem csak húsból állnak, hanem bundából, csontokból és belsőségekből is. A teljes súly az állat biomasszájára vonatkozik. A lengyel tanulmány átlagosan napi 7,7 kilogramm biomasszával számolt farkasonként. Állatonként átlagosan 55 kg prédaállat-biomasszával számolva (ami nagyjából egy szarvasborjúnak felel meg), egy farkas évente körülbelül 40 darab 55 kilogramm súlyú prédaállatot fogyaszt el. Ez évente összesen 2200 kilogrammnak felel meg farkasonként. Ez a szám természetesen a préda, illetve a farkas súlyától, a farkas táplálkozás közbeni megzavarásától, a farkas energiaszükségletétől, illetve az egyéb potenciális táplálékforrásoktól függően változik. A farkas körülbelül 150-300 km² méretű területen találja meg a 2200 kg „prédabiomasszát”. Ez évente 11 kg biomassza elejtésének felel meg egy 100 hektáros területen, farkasonként. Természetesen az eloszlás nem homogén, a préda mennyiségének és területhasználatának függvényében változhat a territóriumon belüli zsákmányolás gyakorisága. Emiatt a farkasok területeinek egyes részei az év során jóval hangsúlyosabbak más részeknél.

A farkasok sokkal hatékonyabban észlelik és ejtik el a beteg állatokat, mint a vadászok, így segítik a betegségek terjedésének mérséklését. Ilyen módon csökkentik a járványok kockázatát, illetve akár meg is előzhetik azokat. Szlovákiában a 90-es évek közepén kimutatták, hogy a vaddisznók körében pusztító klasszikus sertéspestis elsősorban olyan területeken szedte áldozatait, ahol a disznók természetes ellensége, a farkas nem fordult elő. Az öt éves felmérés során 17 (7%) olyan község területén fordult elő sertéspestis, amelyek a farkas összefüggő elterjedési területén voltak. A „farkasos” területen kívül 224 (93%) ilyen község-területet találtak a kutatók. Hasonló összefüggéseket mutattak ki Spanyolországban. A kutatók azt vették észre, hogy farkas nélkül a vaddisznóállományt a gyakran előforduló tuberkulózis szabályozhatja. Farkas jelenlétében a szabályozó szerep a ragadozóé, a betegség gyakorisága pedig elenyésző. Ez azt is jelentheti, hogy a „farkasos” területeken az egyik fő zsákmányt jelentő vaddisznó állománysűrűsége alacsonyabb lehet, mint a farkasmentes területeken.

A farkas veszélyessége

A tapasztalatok világszerte azt mutatják, hogy a természetes körülmények között felnőtt, vadon élő farkasok alapvetően nem veszélyesek az emberekre. A „veszélyes” szót viszont nem mindenki értelmezi ugyanúgy, ezért érdemes megvizsgálni a statisztikai adatokat. A ritkán és sűrűn lakott területeket is figyelembe véve körülbelül 17-18 ezer farkas él az Európai Unióban. Az emberek és a farkasok közötti találkozások naponta előfordulnak, de ezek nagy részét az emberek észre sem veszik. Statisztikailag Európában tízévente kevesebb mint egy

végzetes balesetet okoznak a farkasok. A NINA (Norvég Természettudományi Intézet) átfogó tudományos kutatásban (2001) foglalta össze az elmúlt 400 év emberek által elszenvedett farkastámadásait. 1950 és 2000 között 59 eseményt erősítettek meg Európában, a farkasok 38 esetben voltak veszélyességgel fertőzöttek, a támadások közül öt volt halálos kimenetelű. A fennmaradó 21 esetből négy bizonyult végzetesnek, ezek mindegyike Spanyolországban történt. A nem veszélyesség miatti támadások szinte kizárólag olyan farkasokhoz kötődnek, amelyeket emberek ettek vagy provokáltak, illetve (például Lettországon és Litvániában) emberi fogságból szöktek meg. Míg az európai farkaspopuláció az elmúlt 30 évben növekedett, a farkasokkal kapcsolatos balesetek száma csökkent. Romániában, az egyik legnagyobb farkasállománnyal (körülbelül 3000 példány) rendelkező országban csak elszórtan érkeznek jelentések farkasok által megharapott emberekről. Ezek is olyan esetek, amikor állattartók próbálták elpusztítani a farkasokat. Valójában a farkasok rendszeresen barangolnak Románia sűrűbben lakott területein incidensek nélkül, és Európában máshol is felbukkannak városok közelében. A farkasok jellemzően kerülik a találkozást az emberrel, ennek ellenére előfordul, hogy ember és farkas mindössze néhány méteres közelségbe kerül egymással, akár településekhez közeli élőhelyeken is. Veszélyessé válhat, ha a farkasok pozitív tapasztalatokat kezdenek társítani az emberekhez. A „Kurti” néven ismert „MT6” farkas (egy fiatal állat a Münster-falkából, a németországi Alsó-Szászországból) is ilyen volt. Az állatot 2016 áprilisában legálisan ejtették el, miután egyszer már megtámadott egy kutyát, és rendszeresen emberi települések közelébe merészkedett. Amikor a farkasokat etetik, elsőként a kéregetést tanulják meg, aztán bizalom alakul ki bennük, később pedig tolakodóvá válnak. Ez történik akkor is, ha az emberek farkaskölyköket próbálnak gondozni. Lehetetlen megjósolni, hogy milyen hatással lesz a fiatal farkasokra az ilyen tapasztalat. Semmilyen körülmények között nem ajánlott, hogy vadon élő állatok közel legyenek az emberekhez, bármilyen fajról legyen is szó. A farkaskölykök adott esetben korán megtanulhatják, hogy az ember élelmet ad nekik, így később is a közelében maradnak és élelmet kéregetnek. A farkasokat megfigyelés vagy fényképezés céljából sem ajánlott követni, ez veszélyes lehet, különösen sérült, beteg példányok esetén.

Ördögből angyal? – A farkasok megítélésének változása

A család ördög

A történelmi időkben sem volt ritka az állatok emberi tulajdonságokkal történő felruházása (antropomorfizálása). Voltak olyan helyes megfigyelések, amelyeket tévesen magyaráztak, de akadtak olyanok is, amelyek már kezdetben hibásnak bizonyultak, és ezt a természetbúvárok tovább súlyosbították korabeli nézeteikkel. Mind a kettőre jó példa Miskolczi Gáspár *Egy Jeles Vad-kert* (1702) című műve. Miskolczi szerint mikor a farkas „*prédálni kimégyen, ollyankor fekete Gyapár nevű fűvel fogait meg szokta élesíteni*”. A mai nevén oregánónak nevezett növényt a farkasok vélhetően csak ritkán, de fűféléket a kutyák is rendszeresen fogyasztanak máig tisztázatlan okokból (például rostszegény táplálkozás vagy unaloműzés miatt).

A biológiaiilag nem helytálló megfigyeléseknél rosszabb volt, mikor ideológiailag megtámogatták, és emberi tulajdonságokkal ruházták fel az állatokat. Szintén Miskolczi írja, hogy a farkas sok tulajdonsága átfedést mutat magával az ördöggel, hiszen: „*miképenhogy a Farkas az embereknek és barmoknak veszedelmekre kóborol, azonképen az ördögök is az egész emberi nemzetnek megengesztelhetetlen ellenségei. A Farkas soha bé nem telhetik: azonképen az ördögnek dühössége tellyességgel bétölthetetlen.*”

Az emberevő pusztító

Száz év múlva sem változott jelentősen a hozzáállás a faj irányába. 1880-ban, egy kirándulása során maga Theodore „Teddy” Roosevelt amerikai elnök is véleményt nyilvánított a témában, mely szerint a farkasok „a károkozás és pusztítás bestiái”. A helyzet az Óvilágban sem volt rózsás, Kinloch brit dandártábornok ezt írta a farkasról indiai állomásozása során (1892): „a szemei különösen vészjóslók... Kártékony bestiák, amelyek nagy mennyiségben pusztítják a juhokat, kecskéket és gyermekeket...”.

Az okok egyszerűek: a ragadozók mindig is versenytársaink, táplálékkonkurensaink voltak, hatásukat azonban rendszeresen eltúlozták. Ne felejtsük el, hogy az 1800-as évek végén a kevésbé városiasodott lakossággal és jelentősebb ragadozóállományokkal az ember-nagyragadozó konfliktusok is erősebbek voltak.

A gyengédszívű hegyi őrző

Több mint 50 évvel később a farkasok viselkedését először részletekben bemutató Lois Crisler amerikai kutató, író 1958-ban már sokkal kedvesebben, de nem kevésbé antropomorf módon közelíti meg a kérdést, mikor arról ír, hogy „a farkas gyengédszívű”. Ironikus módon a modern vadgazdálkodás és fenntartható vadászat megteremtőjeként tisztelt Aldo Leopold az első olyan személyek között volt, aki pályafutásával gondolkozásra készítette a szakmát. Egy nap erdész kollégáival farkasokat láttak meg egy hegyoldalon. A falkából kettőt elejtettek, hiszen feladataik közé tartozott – az akkori kornak megfelelően – a ragadozók irtása. Amikor Leopold meglátta a farkas „szemében kibunyini a vad zöld lángot”, rájött, hogy rossz úton haladnak. Híres alkotásában, a *Sand County Almanac*-ban (1949) már arról ír, hogy a ragadozóknak fontos szerepe van a természetes rendszerekben. Híres idézete a mai napig megállja a helyét: „csak a hegyek elég idősek ahhoz, hogy elfogulatlanul hallgassák a farkas ivvöltését”.

Nem ördög, nem angyal: csúcsragadozó

Ahogy Leopold közel 70 éve tárgyilagosságra és alázatosságra intette a szakmát, úgy David Mech, a farkasokkal foglalkozó híres biológus 2012-ben megjelent tanulmányában arról ír, hogy milyen veszélyei vannak az állat „szentté avatásának”. A 60 éve nagyragadozókat kutató szakember gondolatait azzal zárja, hogy „a farkas nem egy szent és nem is pokoli teremtmény, csak azok számára, akik azzá szeretnék tenni”. Ez is jól mutatja, hogy a nagyragadozókkal kapcsolatos érdeklentések napjainkig fennmaradtak.

Farkas nélkül nincs mese – a farkasok ökoszisztémában betöltött szerepe

Az ökoszisztéma-szolgáltatások definíciójuk szerint a különböző ökológiai rendszerek közvetett illetve közvetlen hozzájárulásai az ember túléléséhez és jobb életminőségéhez. Ezeket a szolgáltatásokat összetett természetüknél fogva sokszor nehézkes vagy teljesen lehetetlen pontosan meghatározni. Hasonló a helyzet a farkas jelenlétének hatása esetében is. Az ökoszisztéma-szolgáltatásokat gyakran nehéz pontosan meghatározni, mivel a természetből eredő hasznok sokszor nem felelnek meg az egyértelműen mérhető gazdasági profitnak. Hosszútávú és átfogó interdiszciplináris vizsgálatok szükségesek, hogy megértsük azt az összetett szerepet, amelyet a nagyragadozók töltenek be az ökológiai rendszerekben,

és meghatározzuk a különféle közvetett és közvetlen hozzájárulásukat az emberi jóléthez. A következőkben néhány ilyen értéket mutatunk be.

„Létezés” mint érték. Habár igencsak nehézkes egy ilyen etikai jellegű kérdésen belül gazdasági értékeket meghatározni, ennek a karizmatikus fajnak a pusztta jelenléte természetvédelmi értéként kezelhető. Sok ember tiszteli a farkasokat, jelenlétük sokaknak nemzeti büszkeségre ad okot, és a jól kezelt élőhelyek indikátoraiként látják őket. Különösen napjainkban, amikor a Föld biodiverzitásának csökkenése komoly és megosztó téma a társadalomban, ökoszisztémáinkban a farkas jelenléte meghatározó természeti és történelmi örökséget képvisel, melyet meg kell őriznünk.

Turizmus fellendítése. A farkasok, hasonlóan a többi emblemikus nagyragadozóhoz, mérhető értéket képviselnek az ún. „nem-fogyasztási jellegű” turizmusban. Például, a Yellowstone Nemzeti Park farkasnéző túrái a becslések szerint átlagosan évi 35 millió dollár (~ 9,8 milliárd forint) bevételt termelnek. Habár egy európai farkasokra specializálódott, hasonló forгатatókönyv szerint zajló túra a kontinens beépítettsége miatt nehézkes lehet, de mindenképpen érdemes lépéseket tenni a fotós és rekreációs turizmus irányába, amely közvetlen bevételi forrást jelenthet a helyi lakosság számára. Ezzel a helyiek szemében is értékévé válhat a faj.

Biodiverzitás növelése. Ismert, hogy a ragadozók zsákmányszerzésükkel közvetlen hatással vannak a prédafajok populációira, ezáltal pedig az alattuk elhelyezkedő táplálkozási szintekre. A szarvasfélék állománysűrűségének csökkentésével hozzájárulhatnak a növényzet megújulásához és a táplálkozási lánc háttérben zajló folyamatainak dinamikájához. Különösen a partmenti megújuló növénytársulások nyújtanak olyan új élőhelyeket, melyekből rovar-, madár- és emlőspopulációk, általuk pedig az összes ezekhez kapcsolódó biotikus és abiotikus folyamat is profitál.

Szarvasfélék viselkedése. Természetes ellenségük hiányában a szarvasok élettere áthelyeződhet olyan nyílt területekre, ahol korábban kockázatos volt a táplálkozás. A be nem látható, menekülésre alkalmatlan vagy zajos területen (például patakparton), ahol a ragadozó közeledtét csak későn veszik észre, a szarvasok kevesebb időt töltenek, így kisebb lesz a nyomásuk a terület növényzetén. Ebben az értelemben a farkasok szarvasfélék populációdinamikájára és viselkedésére gyakorolt hatása, az ún. „félelemtérkép”, sokkal erősebb befolyásoló tényező lehet, mint maga a ragadozás. A vadászati tevékenységek ellenére természetes predáció (azaz ragadozás) nélkül a szarvaspopulációk nagysága folyamatosan növekszik egész Európában. A vadászokkal ellentétben a farkasok egész évben vadásznak, sokszor emberek által nehezen megközelíthető területeken is. Míg a vadászok hajlamosak az értékesebb egyedek (például trófeás példányok) szelektív elejtésére, addig a farkasok választása általában a sérülékeny (gyenge, beteg, fiatal) egyedekre esik, ezáltal hozzájárulnak az egészségesen strukturált szarvas populációkhoz.

Növényi társulások megújulása. A farkasok predációs nyomásának következtében a szarvasfélék egyedsűrűségének csökkenése lehetővé teszi a fiatal vegetáció természetes burjánzását a különböző nyílt és vízparti területeken. Egy funkcionáló növényi társulás helyreállítása új élőhelyeket generál, amely lehetővé teszi egyrészt a természetes rovar-, madár- és egyéb emlősközösségek, hosszútávon pedig a keményfás társulások megjelenését, amelyekből mind az ökoszisztémák, mind az emberek profitálhatnak.

Idegenhonos fajok visszaszorítása. Annak a mértéke, hogy mennyire képesek a farkasok befolyásolni az özőnfajok terjedését az európai közösségen belül, egyelőre ismeretlen. Ausztrál ökoszisztémákban például sok kutatás úgy találta, hogy a csúcsragadozó szerepét betöltő dingó predációjának pozitív hatása van a közepes testű invazív vörös róka elterjedésére, ezáltal hozzájárul az őshonos, kisméretű emlősök állománynövekedéséhez. Eddigi ismereteink szerint nem született még kutatás a farkas predációjának a Magyarországon elvélve előforduló idegenhonos fajok, mint a mosómedve vagy nyestkutya elterjedésére gyakorolt hatásáról.

A „takarítók” megjelenése. A dögevők sokféleségének felerősítése révén a ragadozók nagy hatással vannak az anyagkörforgásokra is. A farkasok nem mindig fogyasztják el maradéktalanul az áldozatukat és néha magára hagyják a tetemet, hogy ezzel is csökkentsék a megvédésével járó energiabefektetést és kockázatot. Ezt a biomasszát különböző (dögevő) állatcsoportok (például dögbogarak, sasok) illetve olyan lebontó szervezetek fogják feldolgozni, mint a baktériumok vagy a gombák. Ezek az organizmusok át fogják alakítani a táplálékukat szervesen anyaggá, amely ebben a formában már a talajt fogja gazdagítani, ezáltal pedig bezárja a természetes táplálék-körforgást. Ezek a folyamatok mind hozzájárulnak jól funkcionáló ökoszisztéma fenntartásához.

Fertőzések kordában tartása. A farkasok gyakran vadásznak beteg állatokra, mellyel egyrészt csökkentik a fertőzések lehetőségét a préda populációkon belül, valamint közvetve csökkentik a háziállatok betegségeinek terjedését. Ebben az értelemben tehát az állattartás is profitálhat a farkas jelenlétéből, hiszen a patások csökkenésével csökkenhet a (fertőző) betegségek átadásának lehetősége is. Kanadában kutatók szerint a farkasok csökkenthetik a szarvasmarha-tuberkulózis vad patásokról háziállatokra való átadásának lehetőségét. A beteg patások elejtése tehát egy gazdaságilag is fenntartható mezőgazdasághoz, és végső soron egészséges emberi és állati közösségekhez is vezethet.

A farkas is jól lakjon és a kecske is megmaradjon – konfliktuskezelés

Habár az általános elfogadottsága ennek a nagyragadozónak magasabb, mint valaha, az is egyre nyilvánvalóbb, hogy az európai közösségben a farkas okozta társadalmi dilemma miatt a fajra vonatkozó kezelési tervek kidolgozása egyre sürgetőbbé válik.

A farkasok jelenlétének pozitívumai ellenére nem szabad eltekinteni attól, hogy anyagi ráfordításokat igényelnek, és az ellenük irányuló, gyakran igencsak érthető negatív hangulat főleg azoktól ered, akiknek az általuk termelt javakra szükségük van az önellátásukhoz. A konfliktusok csökkentésének érdekében 1.) preventív megoldásokra, 2.) az okozott károk anyagi kompenzációjára és 3.) a problémás egyedek kiiktatásának együttesére lehet szükség.

1. Prevenció. A nem letális (a ragadozó halálát okozó) kármegelőzési megoldások a háziállatok ragadozóktól való elszeparálásán alapulnak. Ez olyan hagyományos megoldások felélesztésével érhető el, amelyek magukba foglalják az örkutyák és éjjeli karámok használatát, illetve a pásztoroló állattartást a predáció szempontjából magasabb kockázatú periódusokban, mint amilyen a nyári időszak vagy a rossz időjárási körülmények. Mindezek mellett olyan, a támadásokat megelőző új technikák is lehetőségeket rejtenek magukban, mint az elektromos kerítések („villanypásztor rendszerek”) kialakítása, a hang vagy kémiai alapú vadriasztók, valamint gumilövedékek használata. Ebből a felsorolásból különös hangsúlyt érdemel a nagytestű nyájőrző kutyák újbóli népszerűvé tétele, ami a tradicionális pásztori gyakorlatok

alapját képezi. Egy tanulmány szerint különböző országokban a predáció 65%-ban megszűnt a nagytestű kutyák alkalmazását követően, 30%-uknál pedig egyértelmű csökkenést jelentettek. A jövőben az örkutyák, valamint további megelőző megoldások beszerzési költségeit legalább részben az állam által támogatottá kell tenni a hosszútávú, konfliktusmentesebb együttélés érdekében.

2. Kompenzáció. A farkas leginkább csülkösvadra vadászik, miközben a háziállatok predációja alacsony. Mégis, ha mindezek ellenére a prevenció kudarcot vall, az okozott károkat anyagilag is kompenzálni kell, annak érdekében, hogy a helyi közösségekben csökkenteni lehessen a negatív gazdasági hatásokat.

3. Kiiktatás/Kilövés. A problémás farkasok elpusztítása gyakran vetődik fel lehetséges megoldásként. Habár a problémás egyedek (például városi környezetben állandóan jelen lévő és/vagy emberekkel agresszív egyedek) kiemelése megfontolandó, a farkasok elejtése fenntartásokkal kezelendő. Több tanulmány is arra a következtetésre jutott, hogy a letális beavatkozások megzavarhatják a farkasfalka szerkezetét, növelve ezáltal a szaporodó párok vagy a kóborló egyedek számát, amelyek hatása, különösképpen a háziállat-predációra, erősödhet.

Együttélés, egymás mellett létezés

Az ember-ragadozó konfliktusok terén három területen van szükség megfelelő intézkedések végrehajtására: 1.) nyílt és őszinte kommunikáció az érintett felek között, 2.) hatékony eljárások a konfliktusok megelőzésére és kompenzáására regionális szinten, 3.) rugalmas, hosszú távú intézkedések a faj megőrzésével kapcsolatban.

Átlátható, nyílt és őszinte tájékoztatás és kommunikáció:

- A farkasokkal (és a többi vadon élő fajjal) kapcsolatos objektív, tudományos ismereteken alapuló tájékoztatásnak könnyen elérhetőnek kell lennie.
- A kezelési terveknek részletes értékelési kritériumokat kell tartalmazniuk a farkasok különböző viselkedési mintáira vonatkozóan, a kritériumokat pedig a nyilvánosság számára elérhetővé kell tenni.
- Párbeszédet kell kezdeményezni az érdekcsoportok képviselőivel, minden régióból és országból.
- A munkacsoportoknak célorientáltak kell lenniük, munkájukat független és az adott szakterületen megbízható tudással rendelkező személyek támogassák. A megbeszéléseknek tudatosnak, tervezettnek és ellenőrizhetőnek kell lenniük. Praktikus és bürokráciától mentes, azonnali intézkedésekre van szükség.

Az érintett régiókban megfelelő intézkedések végrehajtására van szükség a károk megelőzése érdekében, beleértve az alábbiakat:

- A haszonállatok védelmére szolgáló prevenciók intézkedések támogatása.
- Regionális szinten kapcsolattartó szakemberek kijelölése a káresetek felmérése, illetve a kárenyhítési eszközökkel kapcsolatos tájékoztatás céljából.
- Tájékoztatás és tanácsadás a lehetséges megelőző intézkedésekről, pénzügyi támogatás biztosítása az intézkedésekhez, tanácsadás kártérítéssel és kármegelőzéssel kapcsolatosan, segítségnyújtás a kártérítési igények bejelentéséhez.

– A lehető legkevesebb bürokráciával járó megelőzés és kártérítés a veszteségekért, a járulékos sérülésekért, a szökött állatok keresésére fordított időért, a képzett vadászkutyák elvesztéséért stb. Az egyes gazdasági problémákra és azok orvoslására helyszín- és helyzetspecifikus megoldásokat kell kidolgozni és alkalmazni.

A ragadozók kezelése és természetvédelme tudományos és társadalmi-politikai jellegű kihívás egyben. Újbóli, hazai állománynövekedésük nem mentes az ellenérzésektől, ám az általános megoldás kézenfekvőnek tűnik. Minimalizálni kell a közvetlen ember–ragadozó-konfliktusokat (például haszonállatokban történő károkozás), és maximalizálni az együttélés, együtt létezés elfogadottságát – elsősorban a közvetlenül érintett állattartók és vadgazdálkodók körében. A korábban jelentős állománycsökkenésen átesett farkasok európai visszatérése természeti örökségünk, amely a különböző érdekcsoportokkal történő együttes gondolkodást és közös fellépést, közmegegyezést követel az együttélés érdekében.

KOVÁTS Dániel

Professzori székfoglaló helyett

Székfoglaló előadást nem kell tartanom, hiszen egy címzetes egyetemi tanárnak nincs tanszéke. Mégis szólnom kell. Két okból.

El kell mondanom először is a köszönet szavát az engem ért kitüntető címért. Harminc évvel ezelőtt vonultam nyugállományba az előd intézményből, a Comenius Tanítóképző Főiskolából, s bár a kapcsolat nem szakadt meg, valamiféle csoda számomra, hogy most utánam nyúltak, és a Tokaj–Hegyalja Egyetem szenátusa úgy véli: ide tartozom. Magam is úgy gondolom, hogy ide tartozom, és pataki mestereimre, Újszászy Kálmán és Kodöböcz József mosolygó arcára gondolok, akik talán most együtt örülnek velem. Nem nekem, hanem az új egyetemnek, ennek a történelmi pillanatnak. Köszönöm tehát e gesztust!

És mondanom kell másodszor a biztatás szavait egy új egyetem tanári kara és hallgatói számára. Ha az egyetem szót hallom, a pesti Bölcsészkar Múzeum körüli épület-együttesére gondolok, ahol tanári diplomát szereztem, vagy a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem impozáns főépületére, ahol doktorrá avattak, avagy a cambridge-i St John's College jut eszembe, ahol egy nyári kurzuson vehettem részt. Többzres létszámú diákság, sokszáz tanár él, munkálkodik bennük. Tekintélyes tudományos intézmények ezek, mennyiségben, szellemi kapacitásban nem vetekedhetik velük a Bodrog-parti Athén, de megbízható minőséggel, „kézműves” alázattal és tehetség-

gel hírnevet szerezhet. Előnyt kovácsolhat abból, hogy mindenki ismeri egymást, hogy bensőséges tere van a műhelymunkának. Találunk Sárospatakon, a Hegyalján bőven történelmi példát erre, csak hármat említek. A habán fazekasok termékei a 17. század óta őrzik értéküket. A szőlőskertek gazdái világhírű borokat érlelnek pincéikben. És hogy szellemi bizonyítékot mondjak: a két világháború között a sárospataki teológiai akadémiának mindössze hat főállású tanára volt. És mégis: a hittudomány művelése mellett országos figyelmet keltettek a kitűnően szervezett falumunkával, a népfőiskolával.

Hiszek abban, hogy a Tokaj–Hegyalja Egyetem profiljának minden elemét sikerrel lehet felvirágoztatni. A pedagógusképzés hagyományai ösztönzőek. A kulturális örökség gazdag. És világhírű a borkultúra. Biztos vagyok benne, hogy az értékeket gyarapítani tudja az új egyetem. Nyilvánvaló: nem csekély a feladat. Bem József szavai jutnak eszembe. Petőfi Sándor interjút készített vele 1849 tavaszán, és a költő megkérdezte tábornokától, kit tart a legnagyobb hadvezérnek. Ő Napóleont nevezte meg, akiről ugyan megjegyezte, hogy nem szereti, viszont elismeri hadvezéri képességeit. Petőfi Hannibált emelte ki, aki Hispániából veszélyekkel dacolva, áldozatot vállalva az Alpokon tudta átvezetni seregét Róma ellen. Bem apó erre elismerően megjegyezte: „a terv nagysága a lélek nagyságának mértéke”.